Қўлдош Пардаев

“АЛ-ИСЛОҲ” ВА XX АСР БОШЛАРИ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлдош Пардаев

“АЛ-ИСЛОҲ” ВА XX АСР БОШЛАРИ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ

Монография

“Mahalla va Oila” нашриёти
Тошкент – 2021

КБК: 83.3(5Ў)
П 21
УЎК: 821.512.133.09

ISBN 978-9943-7632-8-9

Пардаев, Қ.
“Ал-ислоҳ” ва XX аср бошлари ўзбек адабиёти [Матн]: монография / Қ. Пардаев. – Тошкент: Mahalla va Oila, 2021. – 148 б.

Монографияда XX аср бошларидаги нуфузли матбуот нашрларидан бири – “Ал-Ислоҳ” журналида нашр этилган адабий ва бадиий-публицистик материаллар тадқиқ этилган. Ушбу журналнинг дунё юзини кўриши, адабиёт материаллари таснифи ва талқини, шунингдек, давр тараққийпарварларининг адабий-эстетик баҳс-мунозаралари ҳамда ижтимоий-сиёсий мавзуларга оид даврнинг долзарб муаммоларига бағишланган материаллар тадқиқ этилган.

Монография матншунослик ва адабий манбашунослик, жадид адабиёти билан қизиқувчи тадқиқотчилар ва филолог мутахассисларга мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:
Н.Жабборов – ф.ф.д., проф.

Тақризчилар:
Ш.Хожиева – ф.ф.н., доц.
Ш.Амонов – ф.ф.н., доц.

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Илмий-техникавий кенгашининг 2021 йил 26 июндаги 7-сонли қарорига асосан чоп этилди.

© Пардаев Қ.
© “Mahalla va Oila” нашриёти, 2021.

Ушбу китобимни қўлларимга илк бор қалам тутқазиб, илмга йўллаган валинеъматим отажоним Узоқ Бекмурод ўғли ҳамда мунис ва муштипар онажоним Ойсора Ўтапўлат ҳожи қизининг пок руҳларига таъзимлар ила бағишлайман.

КИРИШ

Мамлакатимиз мустақилликка эришгандан кейин илгари ўрганиш таъқиқланган манбаларни тадқиқ этиш учун кенг имконият пайдо бўлди. Уларни илмий-тадқиқот доирасига киритиб, олинган натижаларни кенг жамоатчиликка тақдим этиш адабиёт илмининг, хусусан манбашунослик ва матншуносликнинг устувор вазифаларидан биридир. Айни пайтда, бу адабиётимиз тарихида мавжуд бўлиб келаётган муайян кемтикликни тўлдириши ҳам шубҳасиздир. Зеро, адабий-тарихий манбаларни ўрганиш бой ўтмишимизнинг бизга номаълум саҳифаларини очишда, адабий матн ва талқиндаги хатоларни тузатишда муҳим аҳамият касб этади. 1915-1918 йилларда нашр этилган “Ал-Ислоҳ” журнали ҳам ана шундай манбалар сирасига киради.

Маълумки, XX аср биринчи чораги Туркистон ижтимоий ҳаётида жадидчилик ҳаракати ўзига хос мавқега эга бўлган. Унга муайян маънода мухолиф саналган “қадимчилик” ҳам ижтимоий заминига, фаол ҳаракатда бўлган кучларига эга эди. Жадидчилик ҳаракатининг ғоя ва фикрлари XX аср 10-йилларидан сўнг “Садои Туркистон”, “Садои Фарғона”, “Бухорои шариф”, “Турон”, “Самарқанд”, “Ҳуррият” каби газеталарда, “Ойна” журналида акс этган бўлса, қадимчиларнинг қарашлари маълум даражада “Ал-Ислоҳ”, “Ал-Изоҳ” журналларида ўз ифодасини топган, тарзидаги қарашлар мавжуд. “Ал-Ислоҳ”га оид бу фикрнинг ҳақиқатга қанчалик мувофиқлиги ҳақида унинг барча сонларини тадқиқ этиш асосида хулоса чиқариш илмий ва мантиқий жиҳатдан тўғри экани шубҳасиздир. Айни замонда, мазкур манбани синчиклаб ўрганиш жадидлар билан қадимчилар муносабатининг моҳияти нимадан иборат бўлганини аниқлашга ҳам муайян даражада кўмаклашади.

“Ал-Ислоҳ” журнали Туркистон халқлари тарихининг мураккаб даврида нашр этилиб турди. Биринчи жаҳон уруши,

4.Фазлулваҳҳоб қори. Диний масала. 1166- 1167 б.

1918 йилги сонлари

1918 йил, 1 январь, №1

1. Фақир Сайёҳ. Диёнат. 2 б.
2. Хўқандли Мирзо Фозил. Саволлар. 4 б.
3. Сайёҳ. Маълумот. 5 б.
4. Муҳаммад Нажиб. Исломнинг ўтгандаги ва ҳозирги ҳоли. 12 б.
5. Идора. Савол. 14 б.

1918 йил, 15 январь, №2

1. Фақири Сайёҳ. Давлат ва шарофат тарихи. 18 б.
2. Асқархон Паҳлавонов ва Ҳожи Мавлонберди Ашурбоев. Эълон. 21 б.
3. Имзосиз. Мақола келажак нўмирда. "Ислоҳ"ми, "Изоҳ"ми? 22 б.
4. Фақир Сайёҳ. Мирзо Фозил. 25 б.
5. Т. Мақсудий. Ихвати исломия. 28 б.

1918 йил, 1 февраль, №3

1. Шаҳрихонлик мулла Ҳошим. Силаи раҳм ё инсоф. 34 б.
2. Тошкентли мулла Тўлаган Хўжамёров. Бахтсиз миллат. 39 б.
3. Мулла Абдулла Абдуллатиф ўғли. Баёни ҳақиқат ва замонадин изҳори ҳасрат. 40 б.
4. Ҳ. Қ. Аччиқ ҳақиқат (бақияси). 44 б.

1918 йил, 15 февраль, №4

1. А. С. Раҳматуллоҳ. Илми суъув ва илми рабоний.. 46 б.
2. Идора. Андижондин табрик ва ифтихор. 57 б.
3. Т. Мақсудий. Таъвон ва таносир. 59 б.
4. Фақир Сайёҳ. Муҳтарам Мирзо Фозил. 62 б.

1918 йил, 15 март, №5

1. Фақир Сайёҳ. Илми раббоний. 66 б.
2. Т. Мақсудий. Таъвон ва таносир (бақияси). 70 б.
3. Мирмашраб Мирюнус. Ишчилар диққатина. 72 б.
4. Фақир Сайёҳ. Мирзо Фозил Афандининг учинчи саволларина тейишли. 74б.

МУНДАРИЖА

КИРИШ **3**
Ўзбек матбуоти тарихига бир назар 6
"Ал-Ислоҳ"нинг миллий уйғониш даври матбуотида тутган ўрни 11
"Ал-Ислоҳ"даги материалларнинг мавзу кўлами 25
"Ал-Ислоҳ" журналида адабиёт материаллари 31
Адабий мунозаралар 43
Санъатга доир баҳслар 61
Маърифат ва жаҳолат талқини 74
Диний-маърифий мавзуларнинг ёритилиши 95
Хотима **111**
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати **115**
Илова **123**